

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
Навчально-науковий інститут історії, міжнародних відносин
і соціально-політичних наук
Кафедра філософії та соціології

СИЛАБУС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

«ЛОГІКА ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ»

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	10 Природничі науки
Спеціальність	101 Екологія
Освітня програма	Екологія
Форма навчання	Денна/заочна
Розробники	Кононов Ілля Федорович , доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та соціології
Контактна інформація	Кононов Ілля Федорович - e-mail: kononov_if@ukr.net
Курс	Третій
Семестр	Шостий
Тип освітнього компоненту	обов'язковий циклу загальної підготовки
Обсяг дисципліни	3 кредити ECTS / 90 годин.
Форма контролю	Залік (6 семестр)
Мова викладання	Українська
Анотація освітнього компоненту	Дисципліна формує наукове пізнання як відносно самостійну, цілеспрямовану, пізнавальну діяльність, що є складним багатокомпонентним процесом, який включає: 1) пізнавальну діяльність спеціально підготовлених груп людей, які досягли певного рівня знань, навичок, розуміння, виробили відповідні світоглядні та методологічні установки з приводу своєї професійної діяльності; 2) об'єкти пізнання, які можуть не збігатися безпосередньо з об'єктами виробничої діяльності, а також практики в цілому; 3) предмети пізнання, які детермінуються об'єктом пізнання і виражаються в певних логічних формах. Водночас, наукове пізнання включає не тільки методи та засоби пізнання, а й уже сформовані логічні форми пізнання та мовні засоби. Тому концепції, теорії, наукові гіпотези і таке ін. є не лише результатами, а й формами наукового пізнання, цілями, що спрямовані на досягнення істинного (достовірного), систематизованого знання, здатного пояснити явища, передбачити їхні можливі зміни й бути застосованим практично. Таким чином, наукове пізнання вирішує чітко окреслені завдання, що визначаються його цілями і, в свою чергу, детермінуються практичними потребами суспільства та потребами розвитку самої науки.

Мета освітнього компоненту	Надання здобувачам освіти цілісної і логічно-послідовної системи знань щодо гносеологічної проблематики, специфіки та логіки наукового пізнання, особливостей його розвитку, методології, методів та принципів організації наукових досліджень, формування вміння правильно і науково обґрунтовано застосовувати отримані теоретичні знання, власну наукову ерудицію для аналізу, узагальнення і оцінки процесів, тенденцій розвитку, змін у суспільстві.
Результати навчання	<p>Очікувані результати навчання:</p> <p>знання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - про науку як певну логічну систему, про систему категорій, які дозволяють аналізувати нові проблеми; - про закони та форми мислення, про особливості розвитку науки як історичної системи і про сучасну ситуацію в науці; - про основні етапи наукового дослідження; - про загальнонаукову і конкретно наукову методологію і методи наукових досліджень; <p>сформовані вміння:</p> <ul style="list-style-type: none"> - постановка наукової проблеми, її аналіз за допомогою системи категорій; - висування гіпотез, визначення методів емпіричних досліджень, визначення методів теоретичного аналізу проблеми; - аналіз отриманого знання на предмет його істинності; - вміння аналізувати основні концепції, теоретичні та практичні проблеми, що необхідні для аналізу і прийняття рішень у професійній діяльності; - самостійно готувати наукові повідомлення та презентації з й публічно виступати з ними. <p>Вивчення освітнього компонента забезпечує формування ряду загальних та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей:</p> <p>Загальні компетентності (ЗК):</p> <p>ЗК 1. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності</p> <p>Фахові компетентності (ФК):</p> <p>ФК 2. Здатність до критичного осмислення основних теорій, методів та принципів природничих наук.</p> <p>Успішне засвоєння змісту освітнього компонента дає можливість отримати такі програмні результати навчання:</p> <p>ПР 03. Розуміти основні концепції, теоретичні та практичні проблеми в галузі природничих наук, що необхідні для аналізу і прийняття рішень в сфері екології, охорони довкілля та оптимального природокористування.</p> <p>ПР 19. Підвищувати професійний рівень шляхом продовження освіти та самоосвіти.</p>
Передумови вивчення дисципліни	Компетентності набуті під час навчання на 1-2 курсах. Курс філософії.
Форми, методи викладання та навчання	<p>Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання освітнього компоненту</p> <p>Методи: теоретичні - лекції, семінарські заняття, опрацювання джерел; проєктні (аналіз теми дослідження як наукової проблеми, аналіз методів</p>

	<p>при зборі емпіричного матеріалу и теоретичного аналізу при виконанні наукової роботи); практичні (самостійна робота за конкретним завданням викладача, вправи).</p> <p>Освітній процес вивчення ОК реалізується в таких формах: навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, контрольні заходи, самостійна робота</p> <p>Основними видами навчальних занять з вивчення ОК є: лекції, семінарські заняття, індивідуальні заняття та консультації.</p> <p>Передбачається використання наступних видів навчальних занять: Лекція (оглядова/тематична; проблемна лекція); Семінарські заняття (обговорення проблемних питань, дискусії, аналіз ситуацій); Виконання індивідуальних завдань для самостійної роботи. За умов карантинних обмежень запроваджується дистанційна (відео конференції на платформі Microsoft Teams, використання матеріалів «Освітнього порталу») або змішана форми навчання.</p>
Обладнання	<p>Мультимедійне обладнання; Комп'ютер або ноутбук; програмне забезпечення Windows 10, Office 365</p>
Діяльність здобувача	<p>Діяльність здобувача освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - опанування теоретичного матеріалу; - виступ з повідомленням на практичному занятті; - виголошення доповіді на практичному занятті; - участь у дискусії на практичному занятті; - виконання завдань самостійної роботи; - самостійне конспектування першоджерел та їх аналіз.
Забезпечення виконання принципів академічної доброчесності	<p>Під час навчання учасники освітнього процесу зобов'язані дотримуватись академічної доброчесності: етичних принципів та визначених Положенням «Про академічну доброчесність учасників освітнього процесу ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»» правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання, та провадження наукової діяльності</p> <p>http://luguniv.edu.ua/wpcontent/uploads/2020/06/poloj_akadem_dobro_3.pdf.</p> <p>Дотримання академічної доброчесності передбачає: самостійне виконання завдань поточного та підсумкового контролю; посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право; надання достовірної інформації про результати власної діяльності.</p>
Feedback курсу	<p>Зворотній зв'язок здійснюється на основі чату, системи повідомлень на сторінці ОК на освітньому порталі ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка та опитування здобувачів гарантом освітньої програми</p> <p>https://docs.google.com/forms/d/17XeHhln736K_slmxFe9bTYKoACwpZFW1gLIVFTysiLM/edit?ts=62037774</p>

Зміст освітнього компоненту

Модуль І.

Тема 1. Наука як соціальний інститут та логічна система

Тема 2. Рівні наукового пізнання

Тема 3. Передумови наукового пізнання. Наука в системі культури.

Тема 4. Філософія і наука. Загальна програма наукового пізнання.

Тема 5. Наука як історичне явище. Глобальні наукові революції: від класичної до постнекласичної науки

Модуль II.

Тема 1. Форми і закони мислення.

Тема 2. Методологія і методи наукового пізнання

Тема 3. Наукове дослідження: проблема, гіпотези, експерименти.

Тема 4. Логіка наукового дослідження. Логіка і етика науки.

Зміст освітнього компоненту

№	Змістовні модулі та їхня структура	денна форма навчання					Заочна форма навчання				
		загальна кількість	лекції	практичні заняття	лабораторні роботи	самостійна робота	загальна кількість	лекції	практичні заняття	лабораторні роботи	самостійна робота
Перший модуль											
1.1.	Наука як соціальний інститут та логічна система	10	2	2		6	10	2			8
1.2.	Рівні наукового пізнання	10	2	2		6	10				10
1.3.	Передумови наукового пізнання. Наука в системі культури.	10	2	2		6	10				10
1.4.	Філософія і наука. Загальна програма наукового пізнання.	10	2	2		6	10				10
1.5.	Наука як історичне явище. Глобальні наукові революції: від класичної до постнекласичної науки	10	2	2		6	10		2		8
Другий модуль											
2.1.	Форми і закони мислення.	10	2	2		6	10				10
2.2.	Методологія і методи наукового пізнання	10	2	2		6	10				10
2.3.	Наукове дослідження: проблема, гіпотези, експерименти.	10	2	2		6	10		2		10
2.4.	Логіка наукового дослідження. Логіка і етика науки.	10	2	2		6	10				10
	ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ГОДИН	90	18	18		54	90	2		4	84

Тематика лекційних занять

№ з/п	Тема	Кількість аудиторних годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Перший модуль			
1.	Наука як соціальний інститут по виробництву нового знання і як логічна система, здатна до саморозвитку.	2	2
2.	Рівні наукового пізнання і знання. Їх форми і методи.	2	
3.	Наука як елемент культури. Залежність розвитку науки від культурних передумов.	2	
4.	Наука і філософія. Філософська картина світу, світогляд і загальна наукова програма.	2	
5.	Виникнення науки Нового часу. Її специфіка. Наукова парадигма і наукова революція. Четверта наукова революція, її характеристики.	2	
Другий модуль			
1.	Форми і закони мислення. Логіка класична і некласичні логіки.	2	
2.	Методологія і методи наукового пізнання.	2	
3.	Наукове дослідження: від проблеми і гіпотез до нового теоретичного знання.	2	
4.	Логіка і етика в сучасному науковому дослідженні: проблема взаємодії.	2	

Тематика семінарських занять

№ з/п	Тема	Кількість аудиторних годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Перший модуль			
1	Наука як соціальний інститут та логічна система.	2	
2	Рівні наукового пізнання	2	
3	Передумови наукового пізнання. Наука в системі культури.	2	
4	Філософія і наука. Загальна програма наукового пізнання.	2	
5	Наука як історичне явище. Глобальні наукові революції: від класичної до постнекласичної науки	2	2
Другий модуль			
6	Форми і закони мислення.	2	
7	Методологія і методи наукового пізнання	2	
8	Наукове дослідження: проблема, гіпотези, експерименти.	2	2
9	Логіка наукового дослідження. Логіка і етика науки.	2	

Питання для самостійного опрацювання

Список питань (модуль №1)

1. Чи є наукою будь-яка організована форма пізнавальної діяльності?
2. Що таке знання? Які різновиди знань можна виділити?
3. Порівняйте повсякденне і наукове знання: знайдіть спільне і відмінне.
4. Коли з'явилася наука і чому? Які зміни у соціальному виробництві знань це означало?
5. Які інтелектуальні «мутації» на донауковому рівні духовного виробництва передували виникненню науки?
6. Чому наука пов'язана з «техногенною» цивілізацією в розумінні В.С. Стьопіна?
7. Рівні аналізу науки: а) наука як соціальний інститут: ознаки і функції; б) наука як логічна система, що задає спрямованість руху знань;
8. Наука як соціальна естафета: дослідницькі і колекторські програми;
9. Чи можлива єдина наука про науку?
10. Наука і філософія, філософія науки: в чому специфіка філософського пізнання у порівнянні з науковим?
11. Значення філософських систем категорій для науки. Наука, філософія, релігія і мистецтво – можливості взаємодії.
12. Філософська і наукова картини світу. Поняття картини світу; картина світу і світогляд.
13. Ідеали і норми наукового пізнання: а) соціальні нормативи наукової діяльності; б) пізнавальні ідеали.
14. Емпіричне пізнання і емпіричне знання: проблема конструювання емпіричного об'єкта.
15. Теоретичне пізнання і теоретичне знання: абстрактно-понятійне конструювання дійсності. Ідеальний об'єкт.
16. Метатеоретичний рівень знання: обґрунтування методології і методів.
17. Томас Кун про парадигму, нормальну науку і наукову революцію.
- 18.** Фактори наукових революцій як змін основ науки.
19. Типи наукових революцій за В. С. Стьопіним.
20. Характеристики четвертої наукової революції

Список питань (модуль № 2)

1. Наукова раціональність. Раціональне і ірраціональне.
2. Поняття як форма мислення. Специфіка наукових понять.
3. Роль судження в наукових дослідженнях.
4. Наукові умовиводи і форми наукових силогізмів.
5. Дайте характеристики есеціалізму і антиесеціалізму як філософських позицій.
6. Специфіка проблеми як форми наукового знання.
7. Специфіка наукової гіпотези.
8. В чому специфіка теорії як форми наукового знання?
9. Що таке ідея як форма мислення і яка її роль в науковому знанні?
10. Які методи пізнання можна вважати науковими? В чому їх специфіка.
11. Метод і теорія.
12. Експеримент як метод емпіричного пізнання.
13. Спостереження в емпіричному пізнанні. Протокольні речення.
14. Науковий факт. Форми наукових фактів.

15. Прояв законів на емпіричному рівні наукового пізнання.
16. Закони об'єктивної реальності на теоретичному рівні.
17. Багатозначна логіка в сучасній науці.
18. Модальна логіка в сучасній науці.
19. Цінності і норми четвертої наукової революції і їх вплив на наукове пізнання.
20. Етика науки четвертої наукової революції.

Форми контролю:

Проведення поточного контролю здійснюватиметься із використанням різних типів завдань, таких як: тести для контролю та самоконтролю; різнорівневі індивідуальні та групові завдання (презентація, проведення дискусії тощо); виконання індивідуальних творчих завдань для самостійної роботи.

Форма модульного контролю: 2 письмові контрольні роботи.

Оцінювання роботи при вивченні освітнього компоненту

Оцінювання за видами робіт (у %):

Письмові модульні контрольні роботи – 40 %;

Результати роботи на семінарських заняттях – 45 %;

завдання для самостійної роботи – 15 % (питання до самостійної роботи частково включено до модульних контрольних робіт).

Відповіді на семінарських заняттях (участь у дискусіях) робота над завданнями у групах оцінюється за такими критеріями:

Ваговий бал – 5 балів за роботу на 1 практичному занятті.

Розподіл балів, які отримують студенти за семестр

Модуль 1					Самостійна робота студента	Модульний контроль	Разом
Поточний контроль							
C1	C2	C3	C4	C5	10 балів	20 балів	
5	5	5	5	5			
Модуль 2					Самостійна робота студента	Модульний контроль	
Поточний контроль							
C1	C2	C3	C4		5 балів	20 балів	
5	5	5	5				

Максимальна кількість балів за роботу на практичних заняттях дорівнює:

$$9 \text{ практ.} \times 5 \text{ бал.} = 45 \text{ бал.}$$

– *«відмінно»*, одержують студенти, які всебічно, систематично і глибоко володіють навчально-програмовим матеріалом, вміють самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, засвоїли основну і ознайомлені з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; творче виконання завдань – 5 балів;

– *«добре»*, заслуговують студенти, які знають основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, виконують завдання добре, але із певною кількістю помилок, ознайомлені з основною літературою, яка рекомендована програмою; помилки, що допущені при виконанні завдань можуть бути виправлені з допомогою викладача – 4 бали;

– *«задовільно»*, заслуговують студенти, які знають основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання

його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії – 3-2 бали;

– «незадовільно» виставляється студентам, які не оволоділи навчально-програмовим матеріалом, допускають грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою або взагалі не дають відповіді – 1-0 балів.

Оцінювання самостійної роботи здобувача освіти з тем і питань, які не розглядалися під час аудиторних занять і не увійшли до модульних робіт:

Самостійна робота - 15 балів (15 % за весь курс).

2 модульні контрольні роботи (підсумкове тестування відкритої і закритої форми) оцінюються по 20 балів.

Форма семестрового контролю – залік

Підсумковим балом є середнє арифметичне суми балів, отриманих здобувачем вищої освіти за два модулі з освітнього компонента. Максимальна кількість балів становить 100 балів.

Додаткові бали можуть бути нараховані за доповіді/публікації спрямування за освітнім компонентом на конференціях (5-10 балів залежно від рівня конференції; участь у II турі всеукраїнських олімпіад та конкурсах наукових робіт за спрямуванням освітнього компоненту (20 балів – участь, 30 балів – призове місце).

Перезарахуванню підлягають наявні результати навчання, які були здобуті у формальній освіті та відповідають за змістом й опанованими компетентностями і набутими програмними результатами навчання даному освітньому компоненту. Порядок перезарахування регламентує Процедура визнання результатів навчання здобутих у формальній освіті http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/2_1_protos_zabezp_yakist_osvita.pdf

Перезарахуванню підлягають результати навчання отримані у неформальній освіті, що за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають як освітньому компоненту в цілому, так і його окремому модулю, темі (темам) та ін., які передбачені робочою програмою (силабусом) даного освітнього компоненту. Порядок перезарахування регламентує Процедура визнання результатів навчання здобутих у неформальній та інформальній освіті http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/2_1_protos_zabezp_yakist_osvita.pdf

Критерії оцінювання:

Максимальна кількість балів, що здобувач вищої освіти може отримати за опанування освітнього компонента, дорівнює 100 (100%).

залікова оцінка складається з суми балів, які набрав здобувач за кожний модуль. Відповідність оцінок за різними системами (100-бальна система, ECTS, 4-бальна національна система) наведено в таблиці:

Шкала оцінювання:

Національна	Відсоток	Шкала ECTS
зараховано	90 – 100%	A – відмінно – відмінне виконання роботи з незначною кількістю помилок
	83 – 89%	B – дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками

	75 – 82%	C – добре – загалом правильна робота з кількома грубими помилками
	63 – 74%	D задовільно – посередньо, зі значною кількістю недоліків
	50 – 62%	E достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії оцінки
незараховано	21 – 49%	FX незадовільно – для одержання кредиту потрібне деяке доопрацювання
	0 – 20%	F незадовільно – здобувач вищої освіти має відвідати факультативні заняття для повторного оцінювання освітнього компонента

Вважається що студент опанував освітній компонент у разі якщо набрав більше 50% балів.

Здобувачі вищої освіти, які отримали семестрову оцінку з освітнього компонента від 0 до 49 балів, вважаються такими, що одержали незадовільну оцінку.

У разі, якщо здобувач вищої освіти вважає оцінку за екзамен або залік необ'єктивною, він може подати звернення про оскарження результатів оцінювання відповідно до порядку визначеному Процедурою оскарження результатів семестрового контролю здобувача вищої освіти http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/2_10_protos_zabezp_yakist_osvita_2020.pdf

Здобувачі вищої освіти, які одержали від 21 до 49 балів, після належної самостійної підготовки мають право перескласти іспит або залік. Порядок перескладання регламентує Процедура перескладання освітнього компоненту http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/2_2_protos_zabezp_yakist_osvita.pdf

Здобувачі вищої освіти, які набрали від 0 до 20 балів, мають право ліквідувати академічну заборгованість після відвідування ними факультативних занять з метою їх повторного оцінювання за даним освітнім компонентом. Порядок перескладання регламентує Процедура проведення факультативних занять для повторного оцінювання освітнього компоненту http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/2_3_protos_zabezp_yakist_osvita_2020.pdf

Список рекомендованої навчальної літератури.

Основна навчальна література

1. Афанасьєва О.Н. Лекції з основ наукових досліджень [Електронний документ] / О.Н. Афанасьєва. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/136703/>
2. Добронравова І.С. Філософія та методологія науки: підручник / І.С. Добронравова, Л.І. Сидоренко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 223 с.
3. Каламбет С.В. Методологія наукових досліджень: Навч. посіб. / С.В. Каламбет, С.І. Іванов, Ю.В. Півняк Ю.В. – Дн-вськ: Вид-во Маковецький, 2015. – 191 с.
4. Конспект лекцій з навчальної дисципліни за вибором ВНЗ, Методи наукових досліджень / Укл. Кавєра О.Л. – Донецьк: ДонНТУ. – 2013. – 25 с.
5. Кузь О. М. Філософія науки : навчальний посібник : [Електронне видання] / О. М. Кузь, В. Ф. Чешко. – Х.: ХНЕУ, 2017. – 172 с.

6. Методологія та організація наукових досліджень: Конспект лекцій [Електронний документ] / Укладач В.М. Кислий. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – 113 с. – Режим доступу: essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/2601/1/Kislij.doc
7. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А.Є. Конверського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
8. Сергієнко В.В. Філософські проблеми наукового пізнання: навчальний посібник / В.В. Сергієнко – Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2011. – 103 с.
9. Тарелкін Ю.П. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / Ю.П. Тарелкін, В.О. Цикін. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010. – 196 с.
10. Філософія науки : курс лекцій з вивчення дисципліни для здобувачів III рівня вищої освіти «доктори філософії» спеціальності 204 «ТВППТ» денної та заочної форми навчання // О. П. Сидоренко. – Одеса: ОДАУ, 2019. –156 с.
11. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – 6-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2008. – 310 с.

Додаткова навчальна література

1. Лобас В. Х. Функції звичайної мови у науковому пізнанні (логіко-семантичний аспект) /Володимир Хомич Лобас // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки. – 2011, червень, № 12 (223) – С. 9 – 17. (Електронна версія: <http://www.ostrovok.lg.ua/sites/default/files/N12-2011%20%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>)
2. Микешина Л.А. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования : учеб. пособие / Л.А. Микешина. – М. : Прогресс-Традиция : МПСИ : Флинта, 2005. – 464 с.
3. Петрушенко В.Л. Філософія [Текст] : навч. посібник (в 2-х част.) / Петрушенко В.Л. – Львів: Новий Світ – 2000, 2011. – (1 част.: *світова філософія, фундаментальні проблеми філософії*; 2 част.: *релігієзнавство, етика та естетика, логіка*) ; [для студентів ВНЗ України III – IV рівнів акредитації]. – 647 с.
4. Причепій Є. М. Філософія: Підручник / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. – К. : Академвидав, 2007. – 592 с.
5. Штанько В.И. Философия и методология науки. Учебное пособие для аспирантов и магистрантов естественнонаучных и технических вузов / В.И. Штанько. – Харьков: ХНУРЭ, 2002. – 292 с.

Інформаційні ресурси

1. Сайт Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України: <http://www.filosof.com.ua>.
2. Сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua>